

תופעה נפוצה בשנים של אחרי המלחמה האיומה היתה כתיבתם של ספרי "זכור" לעיירות וקהילות שחרבו.

האודים העשנים המוצלים מהאש הנוראה שכלתה כמעט את הכל ולא הותירה כי אם שרידים בודדים מכל הקהילות המפוארות ומהעיירות השוקקות חיים ששם הלך לפנייהם בשנים שלפני, חפצו ופעלו רבות על מנת לשמר את זכרה של עיר מולדתם האהובה, על ההווי המיוחד של כל עיירה ועיירה, על נופיה וסמטאותיה, על חגיה ומועדיה, על אישיה המובחרים וטובי בניה, אלו שנספו ואלו שזכו להינצל ולהגיע לארץ מבטחים.

דא עקא, שמרבתם העמידו את דמות עיירתם בדמותם כצלמם, היינו מתוך נקודת המבט הצרה שלהם, בה הם חיו, ודרכה הביטו לאחור אל עיירתם האבודה.

לא סוד הוא, כי נגע ההשכלה פשה ועשה שמות בקרב בתי ישראל, עוד לפני מלחמת העולם הראשונה ובמיוחד אחריה, ורבות מעיירות ישראל ששקקו חיים יהודיים, חיים של תורה ומצוות, הפכו למוקדים של תנועות נוער למיניהם, של בונדיסטים, סוציאליסטים, קומוניסטים ועוד, ומעל הכל הציונות החילונית שאכלה בכל פה, ונגסה בלשד החי של חיי האומה.

בני הישיבות, שהקדישו חייהם לתורה ועבודת ה', היו מעטים מול החילוניות שהלכה והשתלטה, מול ארס ההשכלה המפעפע.

כותבי ספרי ה"זכור", רובם ככולם היו מהרבים, שחשיבותה של עיירתם בעיניהם היה בתיאטראותיה ומצעדיה, יותר מבתי מדרשה ורבניה.

היטב חרה לו לרבי דוד זריצקי על כך, ובאופן אישי הוא אכן נמנע מכל שיתוף פעולה עם יוצרי הספר על עיר הולדתו "פינסק", למרות שהיתה חרותה על לוח לבו, ובעצמו הרבה לכתוב עליה ועל יופיה אשר חשך, בראותו את רוח הדברים ובאיזה דרך מוליכים אותו.

אחד מראשוני ספרי הזכור היה הספר המנציח את העיר "איישישוק" הגדולה לאלקים, עיר שבשנות השיא שלה היתה מוקד של פרושים ותלמידי חכמים, ששהו בבתי מדרשה משבת לשבת ועסקו בתורה, ומה"ק"בוק" המפורסם שבה יצאו גדולי תורה שהאירו פני תבל, ועל כסא רבנותה ישבו גאוני עולם ששמעם יצא בכל תפוצות ישראל.

למרבה החרפה בחרו עורכי הספר לציין ולהאדיר את ההווי החילוני של העיר ולהדגיש עובדות איזוטריות של הווי ובידור ו"שכח" לציין את ערכה ההיסטורי של העיר במסירת התורה מדור לדור, בהיותה עיר תפארה שגידלה דורות של תלמידי חכמים שהיו למאורות ברקיע השמים של היהדות.

במאמר תקיף מבקר הסופר, שהכיר את אישישוק כעיר הפלך של "ראדין" בה למד, את עורכי הספר, על המשקל המשובש בה שקלו בבואם להעריך את חיי העיירה, העיירה שכבר איננה. מאמר זה מופיע בגליונו.

בימים אלו, ימי אבל וחורבן, זכור נזכור גם את החורבן הרוחני שעבר על עמנו עוד בטרם עלה הכורת הרצחני האחרון, חורבן ממנו לא השתקמנו עד היום הזה.

ויה"ר שנזכה במהרה לנחמת ציון וירושלים
מערכת "נר לדוד"

כיצד עיירה מתה?

כיצד עיירה מתה? זוהי שאלה שהועמדה רק בשנים שלאחרי ההשמדה. שאלה איומה זו לא היתה יכולה לעלות על מוחו של בעל הדמיון הגדול ביותר. דווקא משום כך, כשרצו הנשארם מגיא ההריגה לכתוב משהו, או להעמיד מצבה לעירם או לעיירתם שהושמדה, הוכרחו להרבות לכתוב על עברה ולמעט לכתוב על השמדתה, כי כיצד עיירה מתה?

נכתבו כבר סיפורים ושירים ואפילו ספרים שלמים, על מות ערים ואמהות בישראל, אולם הזכרו שמות בודדים, גדולים, פרנסים. יאנקל ושמערל הלכו לקבר ואינם, כמו העיירה על כל היופי, ההיסטוריה, הקדושה והיהדות שבה.

כמובן שכל בן עיר יש לו מה לספר על עיירתו. בפולין וליטא שמושב היהודים בארצות אלה נמנה בין הראשונים במזרח אירופה – לכל עיירה יש לה סיפור משלה, עבר עשיר, רב גוני.

אם ספר הזכרון מיועד אך ורק בשביל בני עיירה זו, שאינם יכולים ולא ישכחו אף פעם את ביתם הרעוע, את בית מדרשם הענוותן, את השוק ואת הנחל בו התרחצו והשתובבו בהיותם ילדים – הרי אין מי שישים לב על טיבו ואיכותו של ספר הזכרון, העיקר שהעיירה לא תישכח, וכל פעם כשיוציא את הספר מעל האצטבה ייזכר בה ולבו יתמלא רטט של קדושה.

אולם הקורא האובייקטיבי, מביט על ספר זכרון של עיירה מסוימת לפי טיב הספר והעיירה עליה מדובר, ומבחינה זו אין להשוות עיירה לעיירה. האם עלה על דעת מישהו להשוות את 'מיר', לדוגמא, עם כל העיירות הסמוכות לה? אהובות כל העיירות הסמוכות על יושביהן, אולם על 'מיר' יש לדבר בשפה אחרת, שכן בה האיר האור הגדול של ישיבת מיר המפורסמת, שהעמידה תלמידים לרבבות גדולי עולם, עמודי התורה וההוראה בישראל, ומן החובה איפוא, לא רק האנושית, כי אם הספרותית דוקא, לספר על מיר, על תקומתה, חייה, מפעליה והלך רוח משתכניה, בפרטיות יתירה מאשר על כל העיירות הסמוכות לה.

אם המשכילים הראשונים שרצו לאבד כל חלקה טובה בישראל, לא יכלו שלא להזכיר את "דרכי מיר, איישישוק ווולוז'ין" משמע כי בימים אלה, היינו במאה הקודמת תפסה איישישוק מקום חשוב ביותר בקביעת צביון העם היהודי בגולה, וכשם שלא נמצא אחד שירצה להתעלם מהעבודה הענקית שנעשתה בשדה החינוך של הדור ההוא על ידי הישיבה הענקית וולוז'ין, הרי גם איישישוק תפסה אז מקום חשוב, וכנראה שלא נפלה בהרבה מחברתה המפורסמת. לא יל"ג, מאפו וכדומיהם השפיעו על הלך המחשבה של העם היהודי הנרדף עד צוואר, הנתון למשיסת הצאר ופקידיו העריצים, ואשר חשו לשיבות למצוא תנחומים להם ולנפשם הרצוצה, כי אם הישיבות הגדולות, מיר, איישישוק ווולוז'ין, הן אשר התנו את קווי הפעולה של הדור הצעיר, והן אשר צבינו את את פני הדור וסללו את הדרך גם לנו עד היום.

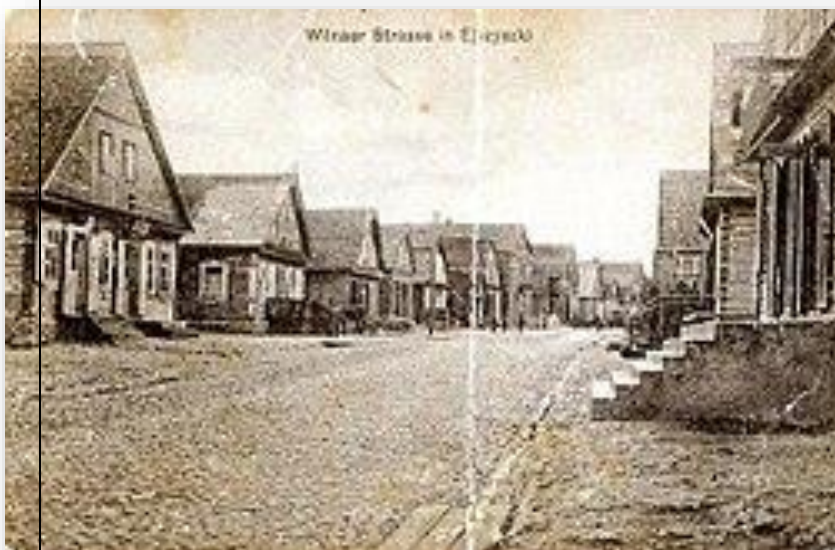
ובכן, ישיבת איישישוק, שממנה יצאו גדולי תורה כמו: ר' מאיר שמחה הכהן מדוינסק, ר' אליהו חיים מייזל מלודז', ר' חיים עוזר גרודזינסקי מוילנא, זכר צדיקים לברכה – ישיבה של ממש היתה, ואולי יורשה לי להניח, כי היא תפסה מקום חשוב מאד בחיי העיירה, בכל אופן לא הרבה פחות, מאשר למשל התנועה הציונית באישישוק.

אינני יודע אם המוציאים לאור והעורכים של ספר הזכרון לקהילת איישישוק לא יודו בעצמם, כי יותר נתפרסמה קהילה זו על ידי האישים הנ"ל מאשר על ידי ההסתדרות הציונית שבה, ואם איישישוק ידועה גם כיום לאלפי ישראל, הרי זה לא הודות לשריפה הגדולה שביקרה את איישישוק באחד הימים

גאב"ד איישישוק
הגאון הנודע רבי יוסף זונדל הוטנר זצ"ל.
בעל "אולם המשפט", "חדרי דעה", "בכורי יוסף" ועוד.
נלב"ע כ"ז שבט תרע"ט

ואשר לה מוקדש פרק שלם, כי אם הודות לישיבתה אשר לא הוקדש לה בספר זה אפילו עמוד אחד. האם לא כדאית היתה העבודה לחפש בארכיונים ולמצוא ולתת תמונה יותר מקיפה על הישיבה הגדולה של איישישוק, על השפעתה על חיי הכלל, הפרט ואולי גם על האומה כולה? ישנם אמנם בספר זה פרקים קטנים המספרים בכמה שורות על גדלות איישישוק התורנית, אולם על המוסד הגדול והמפורסם הזה – אינם מדברים. האם זה בכוונה או מרשלנות? מר צינוביץ, שמאמרו הועתק מ"הצופה" בספר זכרון זה,

רחובה הראשי של איישישוק בימים ההם

מביא את דברי הרב פטלוביץ: "על איישישוק, עיר מולדתו המפורסמת בכל קצוי תבל לאכסניה גדולה של תורה, ונהרו אליה מכל אפסים גדולי תורה, אשר היו אחר כך לרבנים ומנהיגי הדור". איה הם, רבותי העורכים, איה הרבנים גדולי הדור ומנהיגי היהדות, האם לא כדאי היה להזכירם כמו שהנכם מזכירים את השוק באיישישוק בכל יום חמישי?

מסופר בספר זה, כי קיים היה באיישישוק תיאטרון חובבים ועלה בידו להציג אפילו את המחזה המפורסם "חאסיע די יתומה". דבר זה יכנס כמובן להיסטוריה, אולם אם ככה הדבר, הרי יש להכניס להיסטוריה גם את העובדה, כי קיימת היתה באיישישוק ישיבה קטנה מצוינת שהעמידה תלמידים הרבה, ורוב תלמידיה למדו אחר כך וגדלו בישיבת ראדין הסמוכה לה. ישיבה קטנה זו, תחת הנהלתו של הגאון והצדיק ר' שלום איישישוקאי (את שם משפחתו אינני יודע ולא ידעתי פעם) תלמידו המובהק של ה"חפץ חיים" זצ"ל – לא זכתה, משום מה להיזכר בספר זה. אין זה אומר חס ושלום

מקום קבורתם של הגר"ז הוטנר זצ"ל ובנו מ"מ הגר"ר נפתלי מנחם זצ"ל בבית העלמין דאיישישוק. קבר זה הוא היחיד שנותר שלם בבית העלמין לאחר פרעות הנאצים ימ"ש.

שהיא לא השפיעה על הנוער האיישישוקאי, ובטוחני כי השפעתה היתה יותר גדולה מאשר ל"חאסיע די יתומה", אולם הרי רק משום כבוד המתים ראוי היה להזכיר את זה לכל הפחות בשורה קטנה. הלא כן, רבותי העורכים?

היה באיישישוק תלמוד-תורה, אפילו כותב הטורים האלה, שאיננו איישישוקאי, יודע עליה, אולם עורכי הספר – זכרונם, כנראה לקוי במקצת ואין אף מילה לבית חינוך זה, למרות שלא שכחו את ה"אגודה רק-עברית", "אגודת בעלי המלאכה", את בית הספר העברי, ועוד מוסדות. היתה באיישישוק "חברה ש"ס" – לא היה מי שיזכיר אותה? האם הוזכרו אלה היהודים שקמו לפני עלות השחר לומר תהלים בבית המדרש הגדול בניגון עצוב, יהודי, בכיני ומבקש, ובעידנא דרעוא דרעוין, עת מנורת נר התמיד לבדה האירה את האפלולית בבית המדרש וכמה מניני יהודים שקדו על התהלים, האם לא היה כדאי להזכירם, כשם שהזכירו צעירים וצעירות משתתפי התיאטרון?

כל יהודי שהושמד – פצע הוא לעם כולו, ואין להעלים יהודים באשר היו חרדים לדבר השם. ומשום כך ראוי לציין, כי לקוי הוא הספר, לקוי מבחינה היסטורית ומבחינת אהבת עיר המולדת, וליקוי זה אין לו תיקון.

המודיע. כ"ו חשון תשי"ג

להוספה לרשימת התפוצה
נא שילחו את המילה "הוספה"
לתיבת המייל "נר לדוד" – nerledovid@gmail.com